

В.А. Сич¹, О.Г. Топчієв¹, Д.С. Мальчикова², В.В. Яворська¹

*¹Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
topch-39@ukr.net*

*²Херсонський державний університет,
darina13@i.ua*

**СОЦІОПРИРОДНІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ
У ГОСПОДАРСЬКИХ КОМПЛЕКСАХ КРАЇН І РЕГІОНІВ:
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПИТАННЯ**

В сучасній географії на засадах її стрижневої концепції – концепції територіальної організації суспільства, – здійснюється подальше становлення

екологічного імперативу [3]. Географічна наука пропонує потужний доробок у розробленні сучасних запитів суспільства на екологічний захист довкілля та збереження ландшафтної оболонки Землі [1-3, 5]: концепції географічного середовища, навколишнього середовища, довкілля; ландшафтне планування; формування екологічних мереж; планування територій тощо. До подальшого розроблення позначена проблема оцінки антропогенно-техногенних навантажень на територію і методологічного обґрунтування каркасу антропогенно-техногенних навантажень [4].

До однієї з найбільш актуальних проблем подальшого становлення екологічного імперативу у географічних дослідженнях відноситься визначення функціональної ролі і місця природоохоронних і середовищних видів господарської діяльності, структурування цих соціоприродних видів діяльності. Склалася парадоксальна ситуація, коли в умовах формування постіндустріальної (інформаційної) цивілізації і революції послуг частка зайнятих у природоохоронній, рекреаційній та інших видах «середовищної» діяльності стрімко зростає. У той же час у сучасних галузевих класифікаціях та систематиках видів господарської діяльності такі складові господарства позначені вкрай фрагментарно і не виділені в окрему групу, блок чи сектор. Гостроту такої проблеми ілюструє сучасна офіційна рубрикація природоохоронних та рекреаційних галузей і видів діяльності і той факт, що ці сфери господарства перебувають у багатьох країнах у нескінчених організаційно-управлінських трансформаціях і перебудовах. Для роздумів: як представляти такі галузі і види діяльності у господарських комплексах країн і регіонів (?), до яких сфер, секторів і більш дрібних підрозділів економіки їх слід відносити (?). Ці галузі і види діяльності мають ще коротку історію свого функціонування, а у пострадянських країнах вони існують лише кілька останніх десятиліть.

На нашу думку, стає необхідним виділяти такі групи галузей в окремі структурні підрозділи господарства – сфери, сектори, міжгалузеві комплекси, кластери. Зауважимо, що у наш час відбуваються глибокі трансформації структури господарства країн і регіонів, і поява нових підрозділів виглядає доволі логічною. Головне питання: які соціально-економічні функції виконує зазначена група галузей і видів виробництва? У першому наближенні це складові господарства, що регулюють та регламентують взаємини суспільства з природним середовищем і довкіллям і забезпечують природоохоронні, середовищно-екологічні та рекреаційні потреби населення. Пропонується називати їх соціоприродними видами діяльності з урахуванням поширення у сучасній географії конструкту «соціоприродний» [5].

Пропонуємо до розгляду орієнтовний склад соціоприродних видів діяльності. Це переважно галузі нематеріального виробництва, які за сучасною систематикою віднесені до сфери послуг. Але й самі послуги поєднують галузі нематеріального і матеріального виробництва. І ще. Певною мірою всі галузі господарства – результат взаємодії людини з природою, але «соціоприродними» терміновані ті з них, що визначають загальну стратегію взаємин суспільства з природою і розробляють відповідні норми і правила. Групу соціоприродних видів діяльності формують

природоохоронні та рекреаційні галузі (види діяльності), а також наукові підрозділи і напрямки, що їх обслуговують і доповнюють.

Природоохоронні види діяльності охоплюють організацію і функціонування об'єктів природно-заповідного фонду, формування екологічних мереж, розроблення еколого-економічної політики і соціально-екологічних нормативів і регламентів містобудування, кадастрову оцінку природних умов і ресурсів, соціально-екологічних умов життєдіяльності населення, захист населення від природних і техногенних катастроф. *Рекреаційні види діяльності* включають туризм, санаторне-курортне оздоровлення населення, організовану комерційну рекреацію, масову неорганізовану рекреацію, побутову рекреацію – щоденну, щотижневу (вікенди), відпускну (сезонну), дачну та садово-городню рекреацію. У вітчизняній географії сформувались різноманітні *напрямки, що мають безпосереднє відношення до природоохоронної та рекреаційної діяльності, до впорядкування середовища*, які віднесені нами до соціоприродних видів діяльності. Серед них конструктивна географія, меліоративна географія, антропогенне ландшафтознавство, ландшафтна архітектура, ландшафтне планування територій, геопланування, концепція геотехсистем, концепція геоекосистем, концепція довкілля.

Щодо *місця соціоприродних видів діяльності у господарських комплексах країн і регіонів* наша думка така. У сучасних галузевих класифікаціях і систематиках видів діяльності вони розпорошені за різними секторами і десятками різних рубрикацій. Є реальна потреба виділити їх в окрему групу, враховуючи надзвичайно важливі і пріоритетні соціально-економічні функції, що їх виконують зазначені види діяльності. На рівні національних економік йдеться про формування *нового сектору*: традиційну три- чи чотирисекторну структуру господарства слід замінити п'ятисекторною за таким складом:

- *первинний сектор* – галузі і види економічної діяльності, що видобувають та виробляють первинну продукцію;
- *вторинний сектор* – галузі (види діяльності) з перероблення первинних продуктів;
- *третинний сектор* – сфера обслуговування, надання індивідуальних, колективних та громадських послуг;
- *четвертинний сектор* – соціоприродні види діяльності, що регулюють взаємини суспільства з природним середовищем;
- *п'ятинний сектор* – інформаційно-технологічні галузі і види господарської діяльності.

Зрозуміло, що така гіпотетична пропозиція потребує подальшого обговорення і більш глибокого методологічного розроблення. На регіональному рівні групу соціоприродних видів діяльності необхідно розглядати як *міжгалузеві комплекси* чи *кластери*. Зокрема, вже зроблені перші представлення регіональних міжгалузевих природоохоронних та рекреаційно-туристичних комплексів (кластерів). Започатковане розроблення планувально-територіальної організації господарства країни та її регіонів на засадах регіональної економіки та регіональної політики. Введення соціоприродних видів діяльності як структурного підрозділу господарства –

сектору, міжгалузевого комплексу, кластеру, дозволить істотно поглибити сучасні процеси трансформації структури господарства країн і регіонів і посилити їх соціально-екологічну спрямованість.

Література:

1. Ландшафтне планування в Україні / Л.Г. Руденко, Є.О. Маруняк, О.Г. Голубцов та ін.; під ред. Л.Г. Руденка. – К. : Реферат, 2014. – 144 с.
2. Лісовський С.А. Суспільство і природа: баланс інтересів на теренах України» / Інститут географії НАН України. – К., 2009. – 300 с.
3. Руденко Л.Г. Екологічний імператив у пріоритетах інтегрованого планувального процесу в Україні / Л.Г. Руденко, С.А. Лісовський, Є.О. Маруняк // Український географічний журнал – 2016, № 4. – С. 9-16.
4. Сич В.А. Каркас антропогенно-техногенних навантажень на територію регіону Українського Причорномор'я / В.А. Сич, А.М. Шашеро, К.В. Коломієць // Вісник Одеського національного університету. Серія Географічні та геологічні науки. – 2019. – Том 24. Вип. 1.
5. Топчієв О.Г. Концепція довкілля – сучасний напрям інтеграції природничо- та суспільно-географічних досліджень / О.Г. Топчієв, Д.С. Мальчикова, І.О. Пилипенко В.В. Яворська // Український географічний журнал. – 2017. – № 3(99). – С. 64-70.